

**PROGRAM
OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH
POPULACJI GĘSI**

2021

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

1. Słownik pojęć

- 1) Program ochrony – Program ochrony zasobów genetycznych populacji gęsi,
- 2) Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy (IZ PIB) – podmiot realizujący i koordynujący zadania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, na mocy art. 34 ust. 3 *ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich* (Dz. U. z 2021, poz. 36),
- 3) Krajowa Rada Drobiarstwa - Izba Gospodarcza (KRD - IG) – podmiot prowadzący ocenę wartości użytkowej drobiu,
- 4) Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych drobiu powołana zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

2. Historia ras

Gęsi zatorskie (ZD-1)

Wytworzono z odmian gęsi krajowych: podkarpackich, garbonosych, suwalskich i pomorskich. Prace te rozpoczęto w Instytucie Zootechniki w 1956 r. pod kierunkiem prof. Heleny Bączkowskiej. W 1961 r. stado zamknięto przed dopływem obcej krwi i selekcjonowano na masę ciała i nieśność gęsi. W 1967 r. stado przeniesiono do Zakładu Doświadczalnego Akademii Rolniczej w Krakowie. Do 1984 r. ptaki posiadały status stada zarodowego, a w latach 1985-1995 stada rezerwy materiału hodowlanego. Od 1996 r. zostały zaliczone do krajowych zasobów genetycznych populacji gęsi. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1961 r. Obecnie stado jest utrzymywane na fermie, należącej do Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie.

Gęsi biłgorajskie (Bi)

Zakupiono od drobnych rolników ze wsi koło Biłgoraja w 1971 i w 1973 r. Stado uzupełniono gęsiami biłgorajskimi ze zlikwidowanej fermy RZD w Uhrusku. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1971 r. Jedyne w kraju stado gęsi biłgorajskich do połowy 2006 r. utrzymywane było w Zakładzie Hodowli Drobiu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, a obecnie znajduje się w posiadaniu hodowcy indywidualnego w Puchaczowie woj. lubelskie. Gęsi tej rasy od 2012 r. są również utrzymywane na fermie, należącej do Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Gęsi lubelskie (Lu)

Zakupiono w liczbie 328 szt. we wsiach Horodyszczce, Rachanie i innych na południu Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w latach 1973 do 1974, włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1975 r. i oceniano od 1977 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1977 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - Zakład Doświadczalny (ZD) Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi kieleckie (Ki)

Zakupiono w liczbie 343 szt. we wsiach Marianów, Boduszów i innych na południu Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w 1973 r., włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1974 r. i oceniano od 1976 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1976 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi podkarpackie (Pd)

Zakupiono w liczbie 298 szt. we wsiach Grabówka, Końskie i innych na południu Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w latach 1973 do 1974, włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1975 r. i oceniano od 1977 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1977 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi kartuskie (Ka)

Zakupiono w liczbie 188 szt. we wsiach Miradzewa, Strysej Budy i innych na północy Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w latach 1974 do 1975, włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1976 r. i oceniano od 1976 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1976 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi rypińskie (Ry)

Zakupiono w liczbie 332 szt. we wsiach Skudzawy, Ruda i innych na północy Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w latach 1974 do 1975, włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1976 r. i oceniano od 1976 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1976 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Gęsi suwalskie (Su)

Zakupiono w liczbie 249 szt. we wsiach Krejwiany, Wojtokiemie i innych na północy Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w latach 1974 do 1975, włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1976 r. i oceniano od 1976 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1976 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi garbonose (Ga)

Zakupiono w liczbie 44 szt. w gospodarstwach południowo-wschodniej Polski. Poddane ocenie zdrowia i pokroju w 1977 r., włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1978 r. i oceniano od 1978 r. pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1978 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi pomorskie (Po)

Selekcjonowane w Polsce od 1963 r. zakupiono w liczbie 140 gęsiorów i 240 gęsi w fermie zarodowej Mały Klincz w 1981 r. Poddane ocenie zdrowia i pokroju, włączono do zasobów genetycznych populacji gęsi w 1982 r. i od tego czasu oceniano pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1982 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi romańskie (Ro)

Zakupiono w Danii z firmy Danish Poultry Houses w 1978 r. Materiał pochodził ze stada rodzicielskiego gęsi i wyróżniał się wysokimi wskaźnikami reprodukcji, dobrym umięśnieniem i małym otluszczeniem. Nadawał się bardzo dobrze do krzyżowania towarowego z innymi gęsiami. Do zasobów genetycznych populacji gęsi włączono je w 1980 r. Od tej chwili podlegają ocenie cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1980 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi landes (LsD-01)

Zakupiono we Francji za pośrednictwem firmy GAEC Grimaud Frères Montfaucon w 1986 r. Gęsi wyróżniały bardzo dobre wskaźniki reprodukcji, mocna budowa ciała oraz charakterystyczny kształt tuszki. Nadawały się dobrze do krzyżowania towarowego. Do zasobów genetycznych populacji gęsi włączono je w 1991 r. i od tej pory podlegają ocenie cech reprodukcyjnych i mięsnych. Dokumentacja hodowlana prowadzona jest od 1992 r. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Gęsi słowackie (Sl)

Selekcjonowane w Polsce od połowy lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku, zakupiono w liczbie 140 gęsiorków i 220 gęsi w fermie zarodowej Mały Klincz w 1981 r. Do zasobów genetycznych populacji gęsi włączono je w 1982 r. i odtąd podlegają ocenie cech reprodukcyjnych i mięsnych. O tego czasu prowadzona jest dokumentacja hodowlana. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

Gęsi kubańskie (Ku)

Wywodzące się od łabędziowej gęsi chińskiej (*Cygnopsis cygnoides*) – sprowadzono do Polski w 1977 r. z fermy zarodowej w Krasnodarze (Rosja). Po przeprowadzeniu oceny cech reprodukcyjnych i mięsnych oraz przydatności do tworzenia mieszańców, gęsi kubańskie włączono do stad rezerwy hodowlanej. W kraju gęsi kubańskie były przez wiele pokoleń selekcjonowane na cechy reprodukcyjne. Obecnie stado jest utrzymywane w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego w Dworzyskach - ZD Kołuda Wielka, należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Krakowie.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Gęsi zatorskie (ZD-1)

Gęsi cechuje duża wartość dietetyczna mięsa, mała ilość tłuszczu w tuszce i dobra jakość pierza. Nadają się bardzo dobrze do chowu przydomowego, który w swojej naturze jest ekologiczny. W sytuacji zagrożenia, wywołanego rozwojem dużych obiektów rolnych, gęsi te mogą być istotnym elementem zachowania cennej, tradycyjnej kultury regionu Małopolski i środowiska przyrodniczego. Z uwagi na swoje pochodzenie gęś zatorska stanowi cenną populację do badań z dziedziny genetyki molekularnej i cytogenetyki.

Gęsi bilgorajskie (Bi)

Gęsi cechuje dobra zdrowotność, wysoka wartość rzeźna (dobre umięśnienie i małe otłuszczenie tuszki), dobre wykorzystanie paszy na jednostkę produkcji i duży udział puchu w podskubach. Populacja ta może być przydatna w pracach zmierzających do uzyskania mieszańców towarowych.

Gęsi lubelskie (Lu)

Gęsi cechuje dobra zdrowotność i odporność na niekorzystne warunki środowiska, bardzo dobre umięśnienie i małe otłuszczenie oraz dobrze ukształtowana tuszka. Nadają się one bardzo dobrze do chowu przydomowego, wykazują bowiem dużą żerność, dobrze wykorzystują paszę, bardzo dobrze wysiadują jaja i wodzą pisklęta. Z uwagi na bardzo dobre umięśnienie tuszki mogą być używane do tworzenia mieszańców potrójnych lub poczwórnych o zwiększonej mięsności. Gęsi te mogą odegrać dużą rolę w zachowaniu cennej, tradycyjnej kultury regionu

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Lubelszczyzny i zachowania środowiska naturalnego. Z uwagi na swoje pochodzenie gęsi lubelskie stanowią cenną populację do badań nad polimorfizmem białek surowicy krwi oraz do prac hodowlanych.

Gęsi kieleckie (Ki)

Gęsi wyróżnia duża odporność na niekorzystne warunki środowiska, bardzo dobre umięśnienie i małe otłuszczenie tuszki, ale także korzystne dla chowu drobnotowarowego cechy reprodukcyjne. Gęsi te mogą odegrać dużą rolę w zachowaniu cennej tradycyjnej kultury regionu Kielecczyzny.

Gęsi podkarpackie (Pd)

Uzasadnienie konieczności objęcia tej populacji Programem ochrony jest podobne jak dla innych lokalnych odmian gęsi i obejmuje nie tylko walory użytkowe, w tym dużą odporność na niekorzystne warunki środowiska, bardzo dobre umięśnienie i małe otłuszczenie tuszki, ale także korzystne dla chowu drobnotowarowego cechy reprodukcyjne. Gęsi te mogą odegrać znaczną rolę w zachowaniu cennej, tradycyjnej kultury regionu Podkarpacia.

Gęsi kartuskie (Ka)

Gęsi cechuje dobra zdrowotność i odporność na niekorzystne czynniki środowiska, bardzo dobre umięśnienie tuszki przy jej niewielkim otłuszczeniu, mocna budowa ciała i dobre wykorzystanie paszy na jednostkę produkcji. Nadają się dobrze do chowu w dużych i małych stadach. Z uwagi na wysoką zdolność kombinacyjną i walory mięsne mogą być używane do tworzenia mieszańców potrójnych lub poczwórnych. Mogą odegrać dużą rolę w zachowaniu cennej, tradycyjnej kultury regionu Polski północnej i zachowaniu środowiska naturalnego. Stanowią cenną populację do badań i prac hodowlanych.

Gęsi rypińskie (Ry)

Uzasadnienie konieczności objęcia tych populacji Programem ochrony jest podobne jak dla gęsi kartuskich i obejmuje nie tylko walory użytkowe, w tym dobrą zdrowotność i odporność na niekorzystne warunki środowiska, bardzo dobre cechy mięsne i wykorzystanie paszy, ale także przydatność do tworzenia mieszańców użytkowych. Mogą też odegrać dużą rolę w zachowaniu cennej, tradycyjnej kultury regionu Polski północnej.

Gęsi suwalskie (Su)

Uzasadnienie konieczności objęcia tych populacji Programem ochrony jest podobne jak dla gęsi kartuskich i obejmuje nie tylko walory użytkowe, w tym dobrą zdrowotność i odporność na niekorzystne warunki środowiska, bardzo dobre cechy mięsne i wykorzystanie paszy, ale także przydatność do tworzenia mieszańców użytkowych. Mogą one odegrać dużą rolę w zachowaniu cennej tradycyjnej kultury regionu Polski północnej.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Gęsi garbonose (Ga)

Gęsi cechuje dobra zdrowotność i odporność na niekorzystne warunki środowiska, niewielkie otluszczenie oraz bardzo dobre wskaźniki lęgu jaj i wylęgu piskląt. Nadają się do chowu w dużych i małych stadach. Posiadają wysoką zdolność kombinacyjną z innymi rodami gęsi i mogą być używane do tworzenia mieszańców. Mogą odegrać dużą rolę w zachowaniu cennej, tradycyjnej kultury regionu południowo-wschodniej Polski i zachowaniu środowiska naturalnego. Stanowią też cenną populację do badań naukowych i prac hodowlanych.

Gęsi pomorskie (Po)

Gęsi są populacją ujednoliconą, wyróżniają je dobra zdrowotność i odporność na niekorzystne warunki środowiska, dobrze umięśniona część piersiowa tuszki i jej prawidłowy kształt oraz wysokie wskaźniki reprodukcji. Nadają się bardzo dobrze do chowu w dużych i małych stadach. Kwoczenie nie występuje u wszystkich gęsi. Z uwagi na wysoką zdolność kombinacyjną i walory mięsne tuszki, używane są do tworzenia mieszańców. Mogą odegrać dużą rolę w zachowaniu tradycyjnej kultury na Pomorzu i zachowaniu środowiska naturalnego. Stanowią też cenną populację do badań naukowych i prac hodowlanych.

Gęsi romańskie (Ro)

Jest to jedna z nielicznych w Europie, a jedyna w Polsce populacja tej rasy, która jest zagrożona wyginięciem. Ptaki są odporne na niekorzystne wpływy warunków środowiskowych. Mają dużą masę ciała, a część piersiowa tuszki jest dobrze umięśniona. Nadają się do chowu w dużych stadach i do tworzenia mieszańców towarowych potrójnych i poczwórnych. Stanowią bardzo cenny materiał badawczy i hodowlany.

Gęsi landes (LsD-01)

Gęsi stanowią populację ujednoliconą, wyróżniają je dobra zdrowotność i wysokie wartości cech reprodukcyjnych. Nadają się bardzo dobrze do chowu w dużych stadach i do tworzenia mieszańców towarowych. Stanowią też cenny materiał do pracy hodowlanej i badań naukowych.

Gęsi słowackie (Sl)

Gęsi wyróżnia bardzo dobra nieśność oraz wskaźniki zapłodnienia jaj i wylęgu piskląt. Ponadto cechuje je dobre umięśnienie i drobnowłóknistość mięsa. Gęsi nadają się bardzo dobrze do chowu w dużych stadach i do tworzenia mieszańców towarowych. Stanowią bardzo cenny materiał hodowlany i badawczy.

Gęsi kubańskie (Ku)

Ptaki te cechują znaczne wartości cech użytkowych zwłaszcza cech reprodukcyjnych, bardzo dobra zdolność kombinacyjna z innymi populacjami gęsi oraz dobre przystosowanie do

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

krajowych warunków środowiskowo - klimatycznych. Nadają się do chowu tak w dużych jak i małych stadach oraz stanowią cenną populację do badań naukowych i prac hodowlanych.

Wszystkie przedstawione powyżej rasy i odmiany gęsi stanowią bardzo cenny element różnorodności genetycznej tego gatunku, która w ostatnich latach bardzo się zmniejszyła w wyniku intensyfikacji produkcji. Populacje pochodzące z importu utrzymywane są w Polsce od wielu pokoleń; bardzo dobrze dostosowały się do krajowych warunków środowiska i żywienia oraz mają duże znaczenie dla naszej hodowli gęsi.

4. Potwierdzenie statusu zagrożenia wyginięciem

Liczebność poszczególnych populacji gęsi (samców i samic - wpisanych do ksiąg hodowlanych) objętych Programem ochrony, w ujęciu dziesięcioletnim począwszy od roku 2010 przedstawiono w tabeli 1. Corocznie liczebności poszczególnych populacji gęsi aktualizowane są na stronie internetowej Instytutu Zootechniki PIB www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl.

Tabela 1. Liczebność populacji gęsi (stan na dzień 1 lutego/każdego roku) w 2010 i 2020 r.

Symbol rodu	Liczba stad	2010		2020	
		samce	samice	samce	samice
ZD-1	1	191	277	146	313
Bi	2	167	328	148	401
Lu	1	56	229	93	262
Ki	1	56	225	93	241
Pd	1	67	232	84	247
Ka	1	79	259	93	259
Ry	1	64	217	90	272
Su	1	76	267	90	277
Ga	1	83	231	90	232
Po	1	65	222	92	231
Ro	1	62	218	96	259
LsD-01	1	73	227	112	354
Sl	1	60	240	89	242
Ku	1	77	296	108	344

W wyniku prowadzonych obserwacji i badań oraz przyjętych światowych rozwiązań, a także w oparciu o dane z realizacji Programów ochrony zasobów genetycznych poszczególnych populacji w Instytucie Zootechniki PIB opracowano model szacowania statusu zagrożenia ras rodzimych, dostosowany do warunków polskich. Aktualny status zagrożenia dla rasy/rodu wraz z opisem metody szacowania tego statusu znajduje się na stronie internetowej Instytutu pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/status-zagrozenia-ras>. Na podstawie

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

liczby samców i samic wpisanych do ksiąg oraz wartości wskaźnika statusu zagrożenia we wszystkich ww. populacjach gęsi stwierdzono, że obecnie rasy te wymagają dalszej ochrony.

5. Cele Programu

1. Zachowanie poszczególnych populacji gęsi i zwiększenie ich liczebności docelowo do minimum:
  - Lubelska (Lu), Kielecka (Ki), Podkarpacka (Pd), Kartuska (Ka), Rypińska (Ry), Suwalska (Su), Garbonosa (Ga), Romańska (Ro), Pomorska (Po), Słowacka (Sł), Landes (LsD) 250 sztuk samców i samic w każdej rasie,
  - Kubańska (Ku), Biłgorajska (Bi), Zatorska (ZD-1) 400 sztuk samców i samic w każdej rasie.

Dążenie do zwiększania wielkości populacji ograniczy możliwości wystąpienia niepożądanego zimbredowania i efektu dryftu genetycznego, a w przypadku zdarzeń losowych ochroni populację przed wyginięciem.

2. Utrzymanie istniejącej zmienności genetycznej.
3. Zachowanie cech specyficznych dla poszczególnych populacji.

6. Wzorzec ras

Gęsi zatorskie (ZD-1) - upierzenie białe, łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, tęczówka niebieska. Głowa średniej wielkości, szyja dosyć długa, tułów długi, szeroki, pierś pełna i szeroka, nogi szeroko rozstawione. Na brzuchu może występować fałda tłuszczowa. Masa ciała 11-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4200-4700 g, gęsi ok. 3900-4400 g, a nieśność ok. 35-45 jaj.

Gęsi biłgorajskie (Bi) - upierzenie białe, łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, nogi mocne krótkie, szyja dosyć długa, dobrze umięśniona, proporcjonalna do wielkości ptaka, zgrabna i delikatna głowa oraz harmonijna budowa ciała. Masa ciała 11-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 3500-4250 g, gęsi ok. 3100-3800 g, a nieśność ok. 30-49 jaj.

Gęsi lubelskie (Lu) - upierzenie przeważnie białe (występują też osobniki łaciate), łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, krępa i zwarta budowa ciała, szeroka pierś, delikatna i dosyć krótka szyja, głowa zgrabna i delikatna oraz harmonijna budowa ciała. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4100-4300 g, gęsi ok. 3600-3800 g, a nieśność ok. 16-24 jaj.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Gęsi kieleckie (Ki) - upierzenie białe, łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, krępa i zwarta budowa ciała, dobrze ukształtowana pierś, delikatna i niezbyt długa szyja, głowa zgrabna i delikatna oraz harmonijna budowa ciała. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4000-4250 g, gęsi ok. 3400-3600 g, a nieśność ok. 14-17 jaj.

Gęsi podkarpackie (Pd) - upierzenie przeważnie białe (występują też osobniki łaciate), łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, krępa i zwarta, ale harmonijna budowa ciała, delikatna dosyć krótka szyja, głowa zgrabna i delikatna. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 3900-4300 g, gęsi ok. 3600 - 3750 g, a nieśność ok. 19-26 jaj.

Gęsi kartuskie (Ka) - upierzenie przeważnie białe (dosyć często występują też osobniki łaciate), łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, szyja stosunkowo krótka, dobrze umięśniona, nogi krótkie szeroko rozstawione, grzbiet zaokrąglony szeroki i dosyć długi tułów. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4400-4900 g, gęsi ok. 3800-4300 g, a nieśność ok. 23-27 jaj.

Gęsi rypińskie (Ry) - upierzenie przeważnie białe (występują też osobniki o pojedynczych szarych piórach), łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, szyja stosunkowo krótka, dobrze umięśniona, nogi niezbyt długie mocne, szeroko rozstawione, tułów dosyć długi i zaokrąglony grzbiet. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4200-4600 g, gęsi ok. 3800-4000 g, a nieśność ok. 23-31 jaj.

Gęsi suwalskie (Su) - upierzenie przeważnie białe (czasem występują osobniki łaciate lub siodłate), łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, szyja długa, dosyć gruba u nasady, głowa mała, dziób i nogi krótkie, tułów krępy niezbyt długi. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4000-4900 g, gęsi ok. 3700-4300 g, a nieśność ok. 30-39 jaj.

Gęsi garbonose (Ga) - upierzenie białe lub łaciate, łapy i dziób barwy czerwono-pomarańczowej lub żółtopomarańczowej, głowa kształtu owalnego, u nasady dzioba w kierunku czoła wyrostek czołowy, silnie zaznaczone zwisające podgardle, długa szyja w kształcie litery S, tułów zaokrąglony, stosunkowo krótki, pionowo wyprostowany, pierś wypukła, często wysoko osadzona, grzbiet po bokach zaokrąglony, obniżony w kierunku ogona. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4100-4400 g, gęsi ok. 3600-3900 g, a nieśność ok. 41-54 jaj.

Gęsi pomorskie (Po) - upierzenie białe, łapy i dziób barwy pomarańczowo-czerwonej, szyja osadzona prostopadle dosyć długa, pierś pełna, kulista i szeroka, grzbiet długi, szeroki i zaokrąglony, brzuch pełny z pojedynczym fałdem tłuszczowym, nogi mocne, szeroko rozstawione. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4300-4700 g, gęsi ok. 3800-4100 g, a nieśność ok. 34-46 jaj.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Gęsi romańskie (Ro) - upierzenie białe, dziób barwy pomarańczowej, nogi czerwono-pomarańczowe, szyja smukła dosyć długa, głowa mała, pierś pełna i wypukła, grzbiet długi i łagodnie zaokrąglony po bokach, brzuch szeroki pełny, często z dobrze rozwiniętym podwójnym fałdem tłuszczowym, nogi mocne szeroko rozstawione. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4600-5000 g, gęsi ok. 4000-4300 g, a nieśność ok. 31-42 jaj.

Gęsi landes (LsD-01) - upierzenie głowy, szyi i grzbietu szare, boki tułowia i brzuch białe, głowa duża, dziób mocny barwy ciemno-czerwonej, krótka i silna szyja, pełna pierś, brzuch szeroki i głęboki z dobrze rozwiniętym podwójnym fałdem tłuszczowym, nogi bardzo silne, szeroko rozstawione, barwy ciemno-czerwonej. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 5400-5600 g, gęsi ok. 4600-4800 g, a nieśność ok. 44-50 jaj.

Gęsi słowackie (Sl) - upierzenie białe, dziób i nogi barwy pomarańczowo-czerwonej, szyja długa, mocna, dobrze umięśniona, głowa i dziób średniej wielkości, harmonijna budowa ciała, pierś pełna, kulista, szeroka, grzbiet długi, szeroki, zaokrąglony, tułów długi, lekko spionowany, brzuch pełny z pojedynczym fałdem tłuszczowym, nogi dosyć długie, mocne i szeroko rozstawione. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4500-4800 g, gęsi ok. 3750-3900 g, a nieśność ok. 40-50 jaj.

Gęsi kubańskie (Ku) - upierzenie szaro-brązowe z ciemną pręgą biegnącą przez tył głowy, szyję i tułów, dziób czarny, nogi koloru ciemno-czerwonego, a czasem czarnego, głowa owalna z charakterystycznym wyrostkiem czołowym zaczynającym się u nasady dzioba i biegnącym wyżej ku części twarzowej, długa szyja w kształcie litery S przypominająca szyję łabędzia, tułów dość krótki, zaokrąglony, pionowo wyprostowany, pierś wypukła, często wysoko osadzona, grzbiet po bokach zaokrąglony, obniżony w kierunku ogona. Masa ciała 12-tygodniowych gęsiorków wynosi ok. 4000-4300 g, gęsi ok. 3500-3700 g, a nieśność ok. 47-64 jaj.

7. Zakres i metody służące realizacji Programu ochrony

7.1 Ocena wartości użytkowej

Ocena wartości użytkowej prowadzona jest zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Ocena wartości użytkowej rodu (linii hodowlanej) gęsi obejmuje:

1. określenie masy ciała ptaków (samców i samic) w 8. i 11. lub 8. i 12. tygodniu życia,
2. ustalenie długości mostka, mierzonej wzdłuż całej długości mostka w 11. lub 12. tygodniu życia,

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

3. ustalenie grubości mięśnia piersiowego, mierzonej po lewej stronie ciała w 11. lub 12. tygodniu życia,
4. ustalenie wskaźnika przeżywalności ptaków (samców i samic) w czasie wychowu,
5. ustalenie liczby zniesionych jaj od początku nieśności przez kolejne 20 tygodni i przez trzy następne lata produkcji,
6. określenie masy jaja kontrolowanej przez 2 tygodnie, w okresie szczytowej nieśności,
7. ustalenie procentowego wskaźnika zapłodnienia jaj w każdym sezonie,
8. ustalenie procentowego wskaźnika wylęgowości z jaj nałożonych i zapłodnionych w każdym sezonie,
9. ustalenie procentowego wskaźnika przeżywalności ptaków (samców i samic) w czasie produkcji.

7.2 Ocena wartości genetycznej

W populacjach gęsi objętych Programem ochrony nie prowadzi się oceny genetycznej.

7.3 Metody doboru zwierząt do kojarzeń i zasady ich prowadzenia

Gęsi zatorskie (ZD-1): wybór osobników do rozplodu odbywa się losowo, bez stosowania selekcji pod względem cech użytkowych, a jedynie pod względem pokroju (zgodność ze wzorcem rodu) i zdrowotności. W celu odtworzenia populacji raz na 2 lub 3 lata zestawia się 20 stadek, z których każde składa się z 1 gęsiora i 4-6 gęsi. Warunkiem kojarzenia osobników jest brak ich spokrewnienia w dwóch poprzednich pokoleniach. Metoda ta pozwala na utrzymanie współczynnika inbrodu na niskim poziomie. Uzyskane potomstwo jest indywidualnie znakowane oraz poddawane ocenie wartości użytkowej w odniesieniu do cech mięsnych i nieśnych.

We wszystkich **pozostałych populacjach** (Bi, Lu, Ki, Pd, Ka, Ry, Su, Ga, Po, Ro, LSD-01, Sł, Ku) do kojarzeń wybierane są gęsi zdrowe o prawidłowej budowie ciała. Gęsi kojarzone są losowo, w czterech stadach (a, b, c, d). Gęsiory i gęsi zestawia się w proporcji płci 1:4, przy czym w uzasadnionych przypadkach dopuszcza się zestawienie w proporcji 1:3. W czwartym roku użytkowania pozyskiwane jest potomstwo w celu odtworzenia populacji gęsi. Na okres następnych czterech lat zestawia się gęsiory ze stada „a” z gęsiami stada „b”, gęsiory „b” z gęsiami „c” itd., a więc obowiązuje zasada rotacji reproduktorów, co pozwala ograniczyć inbred. Do remontu stada wybierane są gęsi zdrowe, bez wad budowy i fenotypowo zgodne z wzorcem rodu. Dopuszcza się możliwość dodatkowej reprodukcji gęsi w obrębie podgrup w okresie czteroletniego użytkowania stada.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

7.4 Sposób wykorzystania materiału biologicznego, piskląt i gęsi dorosłych

Materiał biologiczny (jaja wylęgowe), pisklęta i gęsi dorosłe są sprzedawane odbiorcom indywidualnym utrzymującym małe stada towarowe i placówkom badawczym dla celów naukowych. Zasoby genetyczne populacji gęsi są wykorzystywane w programach badawczych do tworzenia nowych rodów i mieszańców użytkowych o udoskonalonych cechach mięsnych.

8. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego i sposób wykorzystania tego materiału

Do czasu opanowania techniki przechowywania zarodków ptaków lub komórek jajowych w ciekłym azocie, nie widzi się możliwości ochrony ex-situ i przechowywania materiału biologicznego.

9. Zasady organizacji i realizacji Programu ochrony

Programem ochrony zasobów genetycznych gęsi objęte są ptaki/stada danego rodu poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- spełniają warunki wpisu do księgi zwierząt hodowlanych danego rodu;
- charakteryzują się fenotypem zgodnym ze wzorcem rodu.

Objęcie nowego rodu Programem ochrony dokonywane będzie po uzyskaniu akceptacji Grupy Roboczej ds. ochrony zasobów genetycznych drobiu i zatwierdzeniu przez Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

W realizacji Programu uczestniczą:

- hodowcy – właściciele stad chronionych populacji gęsi,
- podmioty prowadzące księgę zwierząt hodowlanych dla chronionych populacji gęsi,
- Krajowa Rada Drobiarstwa - Izba Gospodarcza prowadząca ocenę wartości użytkowej gęsi,
- Instytut Zootechniki PIB realizujący i koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Za realizację Programu odpowiedzialne są Krajowa Rada Drobiarstwa – IG i Instytut Zootechniki PIB, tj. podmioty prowadzące księgę zwierząt hodowlanych dla danej rasy. Zasady współpracy i zakres odpowiedzialności określa porozumienie zawarte między tymi podmiotami (aktualnie obowiązujące porozumienie zachowuje ważność).

Koordinację działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych kur nieśnych sprawuje Instytut Zootechniki PIB.

Zasady uczestnictwa hodowców w Programie określa umowa zawarta pomiędzy hodowcą – właścicielem stada a podmiotem prowadzącym księgę (aktualnie obowiązujące umowy zachowują ważność).

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH POPULACJI GĘSI

Realizacja Programu zgodnie z założeniami uwarunkowana będzie możliwościami zapewnienia środków finansowych na:

- a) pokrycie kosztów utrzymania ptaków w stadach uczestniczących w Programie;
- b) pokrycie kosztów wykupu materiału hodowlanego zagrożonego likwidacją, w przypadku wystąpienia takiej konieczności;
- c) opracowanie metody ochrony ex-situ i utworzenie banków genów.

Podmioty zaangażowane w realizację programu będą zabiegały o pozyskanie środków finansowych na jego realizację z dostępnych programów rządowych, środków unijnych, projektów badawczych placówek naukowych oraz ze źródeł pozarządowych.

W celu wspomaganie realizacji Programu mogą być podejmowane działania dodatkowe takie jak:

- a) prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji, a także markerów genetycznych i polimorfizmu białek surowicy krwi, rozpoznania specyficznych cech biologicznych oraz przydatności chronionych rodów do wytworzenia mieszańców użytkowych;
- b) wspieranie działań związanych z promowaniem produktu markowego;
- c) promowanie utrzymywania populacji chronionych w gospodarstwach drobnotowarowych, szczególnie ekologicznych i agroturystycznych.

W przypadku wystąpienia zagrożenia w utrzymaniu chronionej populacji i realizacji Programu ochrony, w tym skutkującego możliwością likwidacji rasy/odmiany i koniecznością przeniesienia ptaków do innego obiektu hodowlanego, na wniosek właściciela stada lub podmiotu prowadzącego ocenę wartości użytkowej i za zgodą podmiotu prowadzącego księgi hodowlane oraz koordynatora Programu ochrony, dopuszcza się odstąpienie od wymogów określonych w Programie ochrony w zakresie: liczebności, długości okresu użytkowania i zakresu kontrolowanych cech użytkowych. Powyższe zmiany wraz z okresem ich obowiązywania zostaną określone szczegółowo w aneksie do metodyki oceny wartości użytkowej oraz w umowie z hodowcą na uczestnictwo w Programie ochrony.

10. Nadzór nad realizacją oraz ocena realizacji i efektywności działania Programu ochrony

Nadzór merytoryczny nad realizacją Programu ochrony zasobów genetycznych populacji gęsi sprawuje Instytut. Grupa Robocza, działająca przy Instytucie dokonuje oceny efektywności działania Programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów. Analiza ta jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez podmiot prowadzący księgi oraz Koordynatora Programu ochrony. Grupa opiniuje również sprawy wątpliwe oraz może wnioskować o zmiany w Programie ochrony.

11. Piśmiennictwo z uwzględnieniem poprzednich programów ochrony

1. IZ PIB. Program ochrony zasobów genetycznych populacji gęsi. Załącznik nr 2 do Zarządzenia Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB Nr 43/15 z dnia 09.12.2015 r.
2. Kisiel T., Książkiewicz J. (2004). Physical traits and hatching results of eggs from geese of polish regional varieties. Ann. Anim. Sci., 4 (1) : 33-42.
3. Mazanowski A., Szukalski G. (1998). Ocena cech reprodukcyjnych i mięsnych gęsi ze stad rezerwowych, doświadczalnych i zachowawczych. IZ Wyniki Oceny użyt. Drob., 27: 54-66.
4. Polak G., Krupiński J., Martyniuk E., Calik J., Kawęcka A., Krawczyk J., Majewska A., Sikora J., Sosin-Bzducha E., Szyndler-Nęcza M., Tomczyk-Wrona I. (2021). The risk status of polish local breeds under conservation programmes - new approach. Ann. Anim. Sci., 21, 1: 125-140.
5. Ustawa z dnia 10 grudnia 2020 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, Dz. U. 2021 poz. 36.
6. Wężyk S., Cywa-Benko K., Mazanowski A., Książkiewicz J., Krawczyk J. (1998). Metody ochrony przed zagładą rodzimych ras drobiu. Wyniki Oceny użyt. Drob., 27: 77-90.

Autorzy Programu ochrony: dr inż. Jolanta Calik¹, prof. dr hab. Józefa Krawczyk¹,
dr inż. Halina Bielińska¹, dr inż. Eugeniusz Wencek²,
dr inż. Krzysztof Andres³, prof. dr hab. Artur Kowalczyk⁴

¹ Instytut Zootechniki PIB

² Krajowa Rada Drobiarstwa - IG

³ Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

⁴ Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Program został opracowany we współpracy z podmiotem prowadzącym księgę.

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych drobiu, zaakceptowany przez Przewodniczącą Zespołu Koordynacyjnego oraz przyjęty przez Dyrektora Instytutu Zootechniki Państwowego Instytutu Badawczego.

**Wprowadzono Zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 48/21 z dnia 28 grudnia 2021 r.**

DYREKTOR
dr Krzysztof Duda

